

Гірничий р (Донець- кий басен)	97	58	60·0	74·8	40·4	15
Крим	32	4?	10·8?	12·7	8·6	12?
Курщина і Вороніжчина	57	37	64·2	64·3	63·2	8
Донеччина	36	28	76·8	81·8	33·9	10
Кубанщина	53	34·5	63·8	68·4	34·8	7
Галичина	98	62	63·5	74·0	26·9	13
Півн.-західні землі	49	34·5	70·4	76·4	25·6	10
Закарпаття	50	36	71·4	77·2	37·6	11
Буковина	88	57	65·4	81·6	22·6	13
Бесарабія	65	40	61·5	66	26·5	8
Судільна тер.	66	49	74·3	81·8	40·9	16
Брянщина	60	38·5	14·1	16·2	2·0	22
Східне Підкавказзя	25	8·5	33·4	34·4	19·0	4
Етнографічна Укра- їнська терит. разом з мішаними областями	51	36·5	71·3	77·8	42·0	11

д. б.

Л. Граничка.

Степан Смаль-Стоцький і українська мова. (1859—1934)

Загально говориться, що наука буває об'єктивна. В деяких ділянках так і є. Хочби в математичі, фізиці, астрономії. Та менше є „наукової“ об'єктивності в тих ділянках науки, що цікавляться діяльністю самої людини. Вкажім хочби на історію. Як оцінюють працю Б. Хмельницького поляки, москалі та українці? Хто з них має слушність, де є „наука“ в професора дра Гурки, чи в його пристрасних противників, також професорів і докторів? Та ж наука шукає завжди тільки правди, а правда може міститися тільки в „а“, „б“, або „в“, а не і в „а“ і в „б“ і в „в“!

Подібний брак об'єктивності буває і в словянознавстві, чи україністиці. Творилися не тільки всякі схеми „общерусской“ історії, але також і різні теорії Погодіних та Соболевських, що на основі „наукових“ доказів забирали нам кілька століть нашої історії. Нашу мову вчені наших завойовників уважали наріччям російської мови, іншій, трохи „ліберальніші“, вчили, що наша мова є рівнорядною посестрою з іншими словянськими мовами, тількиж не творилася вона рівночасно зі словянськими мовами, бо аж до XII століття була тільки одна, т. зв. „праруська“ мова і з неї повсталася мова російська, українська і білоруська. Так навчали цілі десятки літ російські вчені і їхні погляди приймали й інші слявісти: словянські та несловянські, а навіть і українські, що часто бували учнями російських професорів.

І ось, проти позиції „правди“ відважився виступити проф. Степан Смаль-Стоцький в праці німецькою мовою під заг.

Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache“ (Відень, 1913.). Повторилася ця сама історія, що була при появі першої історії української літератури О. Огоновського та першої наукової „Історії України-Руси“ М. Грушевського. Російські вчені в подібних випадках завжди протестують проти „сепаратизму“, хоч і не називають свого виступу по імені, тільки боронять „наукових“ правд, які вони самі видумали для оборони „єдиної неделімої“. Царський уряд не щадив гроша для своїх слявістів, бо розцвіт цієї наукової ділянки був доброю реклямою для Москви по цілій Словянщині а школи російських учених мали багато прихильників-мовознавців і серед інших слов'янських народів.

Цим тільки треба вияснювати факт, що названа праця Степана Смаль-Стоцького впала неначе бомба серед спокійних кабінетних учених¹⁾. В кінці своєї праці підсумував автор свої досліді над українською мовою в окремому розділі під заг. „Місце української мови серед слов'янських мов“ (ст. 455—495), де ствердив:

1) Не було ніколи т зв. „праруської мови“, спільної для українців і росіян, так як ніхто сьогодні не говорить про „південнослов'янську“ чи „празахіднослов'янську“ мову (давнішеж були й такі гіпотези!). 2) Українська мова виводиться безпосередно та просто від праслов'янських говорів, так само, як і всі інші слов'янські мови: польська, чеська, сербська чи болгарська. Українська мова є і своїм віком і своєю якістю рівнорядною посестрою всіх інших слов'янських мов.

На цю працю українського вченого появилася багато критик в мові: французькій, німецькій, російській, польській, чеській, мадярській і українській. (Тут не від речі буде пригадати, що українські вчені досить згідно... мовчали про появу такої важливої праці а рецензію до київської „України“ (1914, I.) написав аж Шахматов!). Такі поваги в слявістиці, як Ягіч, Шахматов, Вондрак виступили дуже різко проти підсумків граматичної праці Ст. Смаль-Стоцького. Воно і не могло бути інакше! Принявши його висновки треба було зревідувати своє вчення про деякі мовні явища. Ось український учений твердив, що в українській мові (подібно як у чеській, слов'янській, болгарській і сербській) вже від самих первопочинів не мягчилися шелестівки перед чистою голосівкою **е** (отже в українській мові було завжди тільки **тебе**). В російській мові в подібних випадках наступає мягчення і Шахматов написав був раніше навіть цілу розвідку (по німецьки) про те „Як в українській мові зникло мягчення перед **е, і**“, бож українська мова

¹⁾ Степан Смаль-Стоцький є автором і шкільних граматик (перше видання 1893 р.) і творцем праці опису, що ним у нас писалося перед війною. Автор уже в шкільному підручнику створив свою оригінальну систему граматики, побудовану тільки на законах української мови та не трактував нашої мови як додаток до російської або церковнослов'янської. Це не подобалося вже тоді всяким своїм та чужим обединителям!

мусіла, бодай колись, на думку російського вченого, і в цьому явищі годитися з російською. Щоби це довести, послугувався Шахматов, як пише Ст. Смаль-Стоцький, „скомплікованою і до-вільно штучною гіпотезою“, яку також і польський учений назвав у рецензії на книжку Ст. Смаль-Стоцького „zbyt za-wiła i sztuczna“.

Ми навмисне задержалися на цій одній точці, щоби показати, якою сміливою була праця українського вченого, що не побоявся проголосити правдиву думку про українську мову проти найбільших представників тогочасної славістики. Навіть непримиримі критики мусіли признати, що наш автор дуже добре описав українську мову, вони тільки обурювалися на вміщення української мови серед славянських мов, конкретно, на цілковите її усамостійнення від російської. А проте праця Ст. Смаль-Стоцького примусила хоч частинно змінити погляди навіть самого Шахматова. Сьогодні між молодшими словянськими мовознавцями панує вірніший погляд на українську мову чим був давніше і це теж заслуга нашого вченого.

В останніх роках Ст. Смаль-Стоцький ще кілька разів порушував питання, що відносяться до класифікації словянських мов і сьогодні його погляди вже не є ересю для вчених, як це було тому двадцять літ. Молоді вчені на Великій Україні отряслися з „єдинонеділимського“ чаду російської науки і почали досліди над нашим мовним скарбом. Але московські большевики скоро побачили, що книга про українську мову, що словник нашої мови — це „політичний сепаратизм“ це „самостійна Україна“ — та казали понищити вже надруковані книжки, а авторів словників вигнали на Соловки.

Ст. Смаль-Стоцький може бути гордий, коли бачить, що його погляди приймаються серед щораз то ширших кругів своїх і чужих учених. Ось автори великої праці під заг. „Історія форм української мови“ (Харків, 1931, 352 ст.) не узнають зовсім „праруської“, чи там якоїсь „східнословянської“ мови, тільки випроваджують сучасну українську мову просто від прасловянської доби. Це є справжня та єдина перемога дійсного вченого, бо його думки впали на плідючу ниву.

Працьовите життя Ст. Смаль-Стоцького не вичерпується тільки мовознавчою науковою працею; він трудився багато і як громадський та політичний діяч і як професор педагог. Овочі його політичної та громадської праці знищила за кілька літ по війні зміна політичної влади на Буковині; тріскіші сліди лишила його педагогічна праця; та найтриваліша, бо незнищима його будівля — це його граматична праця; в якій може й треба буде часом направити маленькі розкоlines та нищити або перестроувати не треба буде ніколи.